

Erkki Melartinin kuvaelmamusiikki *Väinämöinen luo kanteleen*, EM256 orkesterille (1906)

Erkki Melartin (1875–1937) tunsi olevansa kutsumukseltaan ensisijaisesti säveltäjä, vaikka hän toimi myös ammattimaisena kapellimestarina, musiikinteorian ja sävellyksen opettajana sekä vuodesta 1911 alkaen nykyiseksi Sibelius-Akatemiaksi kehittyneen konservatorion johtajana 25 vuoden ajan. Melartinin laajassa tuotannossa esimerkiksi hänen sinfoniansa ja oopperansa *Aino* ovat taiteelliselta painoarvoltaan merkittäviä teoksia, mutta joutuivat konserttielämässämme varjoon sodanjälkeisen modernismin vuosina.

Melartinin orkesteriteoksia ei ole aikoinaan kustannettu eikä 6. sinfoniaa lukuun ottamatta koskaan painettu. Kynnys teosten esille ottamiseen ja niihin tutustumiseen on muodostunut aiemmin siksi korkeaksi. Erkki Melartin -seura on käynnistänyt vuonna 2006 Melartinin sinfonioiden puhtaaksikirjoitushankkeen edistääkseen teosten esittämistä ja muodostumista osaksi maamme elävää musiikkikulttuuria. Nykypäivän musiikkiyleisölle on haluttu antaa mahdollisuus kuulla **Jean Sibeliuksen** tuotannon rinnalla myös hänen aikalaisensa Melartinin lyyrisempää, suomalaisista kansanlauluista, maisemasta ja kesän idyllistä suuremmin vaikutteita saanutta sinfoniamusiikkia.

Sinfonioiden puhtaaksikirjoitustyön sivujuonteena on saatu editoitua myös esimerkiksi merkittävä, Melartinin säveltäjäkuva ja orkesterityyliä aiemmista käsityksistä laajentanut sinfoninen runo *Traumgesicht* (opus 70) vuodelta 1910, sävelruno *Marjatta* sopraanolle ja orkesterille (opus 79) vuodelta 1914 sekä tämä nyt käsillä oleva kuvaelmamusiikki *Väinämöinen luo kanteleen* (*Wäinämöinen danar sin kantele*) vuodelta 1906.

Ajatus joka suhteessa suomalaisen oopperan luomisesta oli kytenyt kulttuuripiireissä pitkään. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura on jo 1891 käynnistänyt kilpailun maan mytologiasta tai historiasta aiheensa ottaneen oopperan säveltämiseksi, mutta määräraikaan mennessä ei yhtään osanottajaa ollut ilmaantunut. Vasta huomattavasti myöhemmin (1898) **Oskar Merikanto** sävelsi *Pohjan neidin*, mutta samoihin aikoihin teatteriohjaaja **Jalmari Finne** oli jo ehdottanut nuorelle sävellyksenopiskelijalle Melartinille oopperaa *Kalevalan Aino*-runoelmasta. Vaikka hanke ei lähtenyt vielä tällöin lentoon, aihe jäi edelleen kytemään molempien mieliin.

Vuoden 1905 lopulla Erkki Melartin sairastui vakavasti tuberkuloosiin ja joutui lähtemään Nummelan keuhkotautiparantolaan seuraaviksi vuosiksi ilman mitään varmuutta paranemi-

sesta. Finne oli käynyt tapaamassa häntä Nummelassa heti joulukuussa, jolloin myös *Ainon* librettoa oli alettu yhdessä ideoida ilmeisesti vastapainoksi parantolan rankkojen hoitojen, pakollisen levon ja ehdottoman sävellyskiellon aiheuttamalle turhautumiselle. ”Milloin lähetät alkua Ainoon?”, Melartin kysyi jo seuraavassa kirjeessään 23.12.1905 ja ehdotti oopperan alkukohtaukseksi Ainoa noutamassa koivikossa vihdaksia.

Maaliskuussa 1906 toipuminen oli edistynyt niin, että potilaalle annettiin lupa säveltää kaksi tuntia päivässä. Lupa tuli hyvään aikaan, sillä Filharmonisen Seuran johtokunta tilasi häneltä juuri silloin musiikin **Axel Gallénin** järjestämään kuvaelmaan. Kuvaelma oli tarkoitus esittää hyväntekeväisyysjuhlassa, jonka tuotto annettaisiin pääkaupunkiin tarvittavan kunnollisen konserttitalon, ”taidepalatsin”, rakennushankkeen edistämiseksi.

Työn pariin päästyään nuori säveltäjä sai pian koko partituurin valmiiksi. Hän oli innostunut tehtävästään erityisesti siksi, että pystyi sen yhteydessä kokeilemaan oopperaa varten jo suunnittelemaansa ja säveltämiään ideoita ja upottamaan ne kuvaelmamusiikkiin. Kun **Robert Kajanuksen** johtama Helsingin filharmoninen orkesteri soittaisi teoksen, hän saisi tilaisuuden etukäteen kuulla ja arvioida tulevan oopperansa aiheita ja orkesterinkäsittelyä. ”Kirjoitin alkusoiton ja kuvaelmamusiikin Gallénin arrangeeraamaan kuvaelmaan (sitä taidepalatsia varten). Se on juuri Väinämöisen kanteleenteentä ja sain tilaisuuden siis diskreetillä tavalla käyttää nykyaikaista orkesteria kontrafagotteineen jne, sekä kaikenmoisia Aino-aiheita. Hauska ’förstudie’ ja hyvin opettavainen”, hän kirjoitti Finnelle postikorttiin.

Väinämöinen luo kanteleen -teoksen käsikirjoituksen loppusivulla on merkintä ”Studie till Aino förspelet, Harjoitelma Aino-alkusoittoon”. Vaikka käsialan perusteella arvioituna merkintä on kirjoitettu jossain myöhemmässä vaiheessa – mahdollisesti vasta vuoden 1930 uusintaesityksen yhteydessä –, se on selkeä vahvistus tämän teoksen suhteesta sitä muutamaa vuotta myöhemmin (1909) valmistuneen oopperan *Aino* alkusoittoon.

Vaikka lyhyt, noin viisi minuuttia kestävä kuvaelmamusiikki pääosin pohjautuu oopperassa esiintyviin *Ainon* ja Väinön johtoaiheisiin, se on silti itsenäinen kokonaisuutensa. Teoksen 81 tahdista oopperan alkusoiton kanssa samoja ovat 45 tahtia. Alkusoitto on kaikkiaan 97 tahdin laajuinen. *Väinämöinen luo kanteleen* tahdit 2–30 vastaavat *Ainon* alkusoiton tahteja 31–59; tahdit 31–46 puolestaan alkusoiton tahteja 63–78. Verrattaessa kuvaelmamusiikkia oopperan lopulliseen alkusoittoon voidaan havaita, että Melartin on tehnyt jälkimmäisen harmoniaan ja soitinnukseen joitain vähäisiä muutoksia.

Aino-oopperan yhteensä 22 johtoaiheesta *Väinämöisessä* esiintyy viisi: Aino, Väinö, Kevätilo, Nuoruus ja Koivu. *Väinämöisen* loppupuolella Koivu-aihe on kuitenkin mukana jaksossa, jota ei löydy alkusoitosta. Kun Melartin muokkasi alkusoittoa lopulliseen muotoonsa, hän lisäsi siihen Turmion, Luonnottaren, Syntymisen, Joukon ja Heräämisen johtoaiheet. Kaikki nämä viimeksi mainitut, jotka eivät siis esiinny *Väinämöisessä* lainkaan, on sijoitettu *Ainon* alkusoiton tahteihin 1–30.

Pohjana tässä editointityössä on käytetty partituurin käsikirjoitusta, jota säilytetään Sibelius-Akatemian kirjastossa (SibA Mel 5:35). Puhtaaksikirjoituksesta on vastannut nuottigraafikko, Melartin-seuran hallituksen jäsen **Jani Kyllönen**. Hän on tehnyt myös kaikkien muiden hankkeen pariin kuuluneiden orkesteriteosten editoinnit. Puhtaaksikirjoitushanketta johtaa puheenjohtaja, Melartin-tutkija **Tuire Ranta-Meyer**, jolta saa lisätietoja projektista (puh. 050 526 2002 tai tuire.ranta-meyer@metropolia.fi).

Kaikki editoidut partituurit esipuheineen löytyvät Erkki Melartin -seuran verkkosivuilta <http://erkkimelartin.fi>. Orkesterimateriaalit ovat saatavissa Fennica Gehrmanilta (www.fennicagehrman.fi). Käsikirjoituksiin voi tutustua digitaalisen aineiston hallintajärjestelmässä Doriassa osoitteessa www.doria.fi.

Erkki Melartin -seura kiittää lämpimästi Suomen Kulttuurirahastoa tämän tärkeän hankkeen mahdollistamisesta.

Helsingissä 17. päivänä joulukuuta 2016

Tuire Ranta-Meyer

Jani Kyllönen